

AGNIESZKA BRZOSKO-SERMAK

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Polska / University of the National Education Commission, Krakow, Poland

NATALIA GAŁĄZKA

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Polska / University of the National Education Commission, Krakow, Poland

AGNIESZKA KWIATEK-SOŁTYS

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Polska / University of the National Education Commission, Krakow, Poland

Przemysł w strukturze funkcjonalnej małych miast województwa małopolskiego

Industry in the functional structure of small towns in Małopolska province

Streszczenie: W dobie tercjalizacji i gospodarki postindustrialnej rodzą się pytania nie tylko o efektywność rozwoju małych ośrodków miejskich wyłącznie na bazie funkcji usługowych, lecz także o potrzebę i możliwości reindustrializacji miast. Klasyczne podejście do badań funkcjonalnych, wykorzystujące struktury pracujących i analizę zarejestrowanych podmiotów gospodarczych, pokazują, że w województwie małopolskim w latach 1973–2023 i w XXI w. struktura funkcjonalna miast ulegała zasadniczej zmianie. Celem pracy jest diagnoza współczesnej roli przemysłu w strukturze funkcjonalnej małych miast województwa małopolskiego, przedstawienie zmian w zakresie struktury pracujących oraz działalności gospodarczej oraz wskazanie tendencji rozwojowych funkcji przemysłowej w kontekście obowiązujących strategii rozwoju małych miast. W części metodycznej wykorzystano tradycyjną metodę wyznaczania struktury funkcjonalnej, opracowaną przez M. Jerczyńskiego (1977). Omówiono również obecną strukturę funkcjonalną, opierając się na danych dotyczących liczby podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w rejestrze REGON w podziale na działy i sekcje. Ważną częścią prowadzonych badań była szczegółowa analiza obowiązujących strategii rozwoju małych miast w odniesieniu do przemysłu. Jak wskazują wyniki badań, zaobserwowano marginalizację roli przemysłu w strukturze pracujących, co znalazło odzwierciedlenie w braku miast o przemysłowej, a nawet przemysłowo-usługowej dominacji funkcjonalnej. Wcześniejsze badania (Kwiatek-Sołtys, 2017) pokazały, że wyższa pozycja małych miast w rankingu poziomu społeczno-gospodarczego jest charakterystyczna dla ośrodków, w których funkcje przemysłowe są rozwijane w różnego rodzaju specjalnych strefach działalności gospodarczej, w tym specjalnych strefach ekonomicznych położonych w obszarach metropolitalnych. Spośród analizowanych strategii miast małych w województwie małopolskim jedynie pięć zawierało bezpośrednie odniesienia do przemysłu. Większość z nich dotyczyła wspierania nowych stref przemysłowych i inwestycyjnych, a także tworzenia warunków do rozwoju przemysłu, w tym technologii przyszłości. Pozostałe gminy skupiały się głównie na zwiększeniu aktywności gospodarczej, co mimo potencjalnych powiązań nie zawsze przekłada się na konkretne wsparcie dla sektora przemysłowego. Przeprowadzona analiza ujawnia więc brak jednolitego podejścia do przemysłu w strategiach rozwoju.

Abstract: In the era of the tertiary sector and the post-industrial economy, a question arises about the effectiveness of the development of small urban centers based only on service functions, and at the same time a question about the need and possibility of the reindustrialization of towns. The classic approach to functional research, i.e. using the employment structure, as well as the analysis of registered economic entities, shows that in Małopolska Province, both in the long term (1973–2023) and in just the 21st century, the functional structure of towns has undergone a fundamental change. The aim of the work is to diagnose the contemporary role of industry in the functional structure of small towns in Małopolska Province, to show changes in the

employment structure and economic activity, and to indicate development trends in the industrial function in the context of current development strategies. The methodological part uses the traditional method of determining functional structure developed by Jerczyński (1977). The current functional structure is also presented based on data on the number of economic entities registered in the REGON register divided into departments and sections. An important part of the research was a detailed analysis of the current development strategies of small towns in terms of reference to industry. As the research results show, a marginalization of the role of industry in the structure of employment was observed, which is currently reflected in the lack of towns with industrial, or even industrial-service, functional dominance. As indicated by earlier studies (Kwiaterek-Sołtys, 2017), the higher position of small towns in the socio-economic level ranking is characteristic of centers where industrial functions are developed in various types of special economic activity zones, including special economic zones, but at the same time located in metropolitan areas. Among the analyzed strategies of small towns in the Małopolska province, only five contained direct references to industry. Most of these concerned supporting new industrial and investment zones, as well as creating conditions for the development of industry, including future technologies. The remaining communes focused mainly on increasing economic activity which, despite potential connections, does not always translate into specific support for the industrial sector. The analysis reveals the lack of a uniform approach to industry in development strategies.

Słowa kluczowe: działalność przemysłowa; małe miasta; strategie rozwoju; województwo małopolskie; zatrudnienie

Keywords: development strategy; employment in industry sector; Małopolska province; small towns

Otrzymano: 5 grudnia 2024

Received: 5 December 2024

Zaakceptowano: 18 grudnia 2024

Accepted: 18 December 2024

Sugerowana cytacja / Suggested citation:

Brzosko-Sermak, A., Gałązka, N., Kwiatek-Sołtys, A. (2024). Przemysł w strukturze funkcjonalnej małych miast woj. małopolskiego. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 38(4), 67–88. doi: <https://doi.org/10.24917/20801653.383.4>

WSTĘP

W dobie przemian zachodzących w polskich miastach, związanych z coraz wyraźniej postępującym procesem depopulacji (Kantor-Pietraga, 2014) czy wręcz kurczenia, z ograniczaniem zatrudnienia (Krzysztofik, Szmytkie, 2018), a także z rosnącą rolą pracy zdalnej (Novikova, 2019), pojawia się pytanie o czynniki aktywizacji małych ośrodków miejskich, przede wszystkim ośrodków położonych poza zasięgiem oddziaływania metropolii. Rozwój małych ośrodków oparty wyłącznie na funkcjach usługowych, w tym turystycznych, okazał się dyskusyjny z uwagi na fakt, iż funkcje te w małych miastach nie zdołały wykształcić silnego i otwartego rynku pracy, który – wraz z funkcją mieszkaniową – mógłby nie tylko zatrzymać młodych mieszkańców, lecz także przyciągnąć nowych. Napływ uchodźców wojennych z Ukrainy nie stał się dla małych miast czynnikiem trwale zwiększającym populację, niekiedy wręcz – w związku z trwającą wojną – wiązał się z odpływem męskiej siły roboczej, prowadząc do pogłębienia negatywnych procesów.

W literaturze przedmiotu coraz częściej zwraca się uwagę na potrzebę reindustrializacji, traktowanej jako nowa wizja rozwoju gospodarczego, w której przemysł zyskuje ważną, nową rolę (Herudziński, Bondyra, 2015), bazując na nowych i nowoczesnych technologiach sektora kreatywnego (Skórska, 2017). W Polsce od 2016 r. możemy mówić o planie rozwoju uwzględniającym przemysł 4.0, choć należy zaznaczyć niewielki udział w jego rozwoju sektora małych i średnich przedsiębiorstw (Kovacs, Domonkos, 2024).

Badania procesów gospodarczych i zmian funkcjonalnych w miastach stanowią liczną grupę opracowań, które obejmują zarówno wszystkie ośrodki w kraju (Matczak, 1992; Słodczyk, 2003; Sokołowski, 2000; Szymańska, Grzelak-Kostulska, 2005), jak i wybrany region (np. Górka, Brzosko-Sermak, 2011), województwo (np. Konecka-Szydłowska, 2010; Szmytkie, 2009, Szajnowska-Wysocka, Zuzajska-Żyśko, 2004) bądź konkretne miasto.

Na zmienną rolę przemysłu w miastach zwracają już uwagę wielu autorów. J. Rajman (2001) ocenił wpływ industrializacji na miasta w okresie powojennym, aż do czasu transformacji gospodarki, zwracając uwagę na konieczność likwidacji niekorzystnej dysharmonii między rozwojem przemysłu a niedorozwojem usługowej sfery urbanizacji. Problematyka przemysłu podejmowana była także w odniesieniu do różnych obszarów kraju, np. małych miast środkowej Polski (Lamprecht, 2009), miast pomorskich (Rydz, Jażewicz, 2001; Czaplinski, 2005), miast w regionie poznańskim (Świdurska, 2004, 2006) czy miast w regionie krakowskim (Kwiatek-Sołtys, 2000; Kachniarz, Makowska, Szymkiewicz, 1996; Myna, 1993; Wdowiarski-Bilska, 2009). Powstała też monografia pt. *Funkcja przemysłowa małych miast* pod red. T. Marszała (2009). Oczywiście opublikowano też wiele prac na temat przemysłu w miastach, jednak autorki niniejszego studium przywołują wyłącznie badania dotyczące małych miast. Wśród tej grupy opracowań, oprócz wyżej wymienionych, należy wskazać studia przypadków, w których podniesiono znaczenie funkcji przemysłowej. W województwie małopolskim opracowania dotyczą m.in. Libiąża, Trzebini, Myślenic, Niepołomic czy Wieliczki (Kwiatek-Sołtys, 2001; Kwiatek-Sołtys i in., 2014; Łacny, 2017; Sitek, 2005; Wiedermann, Godzik, 2022).

Należy podkreślić, iż na zakres i jakość prowadzonych badań duży wpływ ma dostępność materiałów źródłowych. Problemy związane z bazą danych dotyczącą osób pracujących zostały dostrzeżone m.in. przez F. Kłosowskiego (2014), a także P. Śleszyńskiego i K. Wiedermanna (2020). Autorzy ci oszacowali liczbę i strukturę pracujących oraz wielkość bazy ekonomicznej, zwracając uwagę na fakt, iż dostępne dane GUS nie obejmują liczby pracujących w podmiotach gospodarczych poniżej 10 osób.

Już na wstępie warto też zwrócić uwagę, że na wynik prowadzonych przez autorki badań, w szczególności na zaistniałe zmiany typów funkcjonalnych miast, może także wpływać przenoszenie części działalności produkcyjnej do podmiotów zakwalifikowanych jako podmioty usługowe (Skórska, 2017).

PRZEDMIOT BADAŃ, CELE I METODYKA PRACY

W opracowaniu podjęto tematykę miejsca przemysłu w strukturze funkcjonalnej małych miast województwa małopolskiego. Zmiany zachodzące w miastach województwa małopolskiego można traktować jako dane reprezentatywne dla całego kraju, gdyż w różnych okresach funkcjonowania możliwe jest wskazanie reprezentantów większości typów funkcjonalnych. Przemiany funkcjonalne zaś można rozpatrywać w kontekście sukcesji funkcji – oznacza to, że w pewnym stopniu pokazują one stopień ich prężności (*resilience*; Konecka-Szydłowska, 2018).

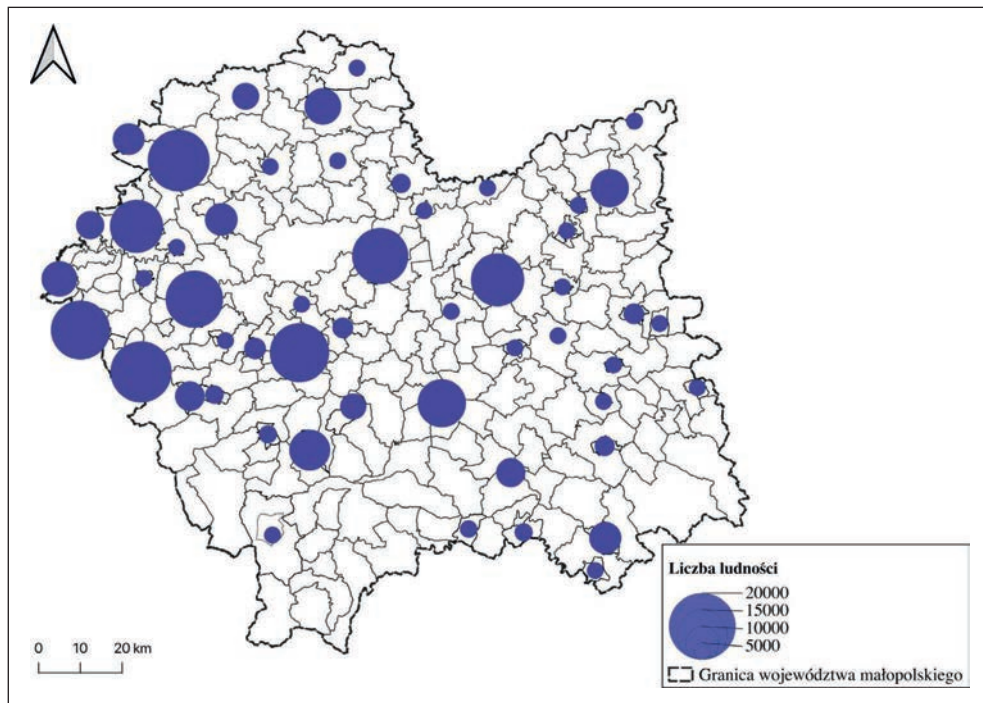
Celem pracy jest diagnoza współczesnej roli przemysłu w strukturze funkcjonalnej małych miast województwa małopolskiego. Realizacja tak postawionego celu wymagała przedstawienia zmian w zakresie struktury pracujących oraz działalności gospodarczej. Ponadto aby wskazać tendencje rozwojowe funkcji przemysłowej, dokonano analizy

obowiązujących strategii rozwoju małych miast w kontekście pośredniego bądź bezpośredniego odniesienia do przemysłu.

Obszarem badań stały się małe miasta (rozumiane jako ośrodki o zaludnieniu poniżej 20 tys. mieszkańców) województwa małopolskiego według stanu z roku 2024 i zaludnienia z roku 2023. Wybór ten wynikał z kilku powodów. Przede wszystkim małe ośrodki, co zostanie omówione poniżej, stanowią 81% wszystkich miast w województwie, ponadto ich liczba może się zwiększać w związku ze wspomnianymi procesami depopulacji. Wybór tej grupy miast był jednak uwarunkowany faktem, iż są one niezwykle czułe na zachodzące przemiany rynku pracy – zamknięcie bądź uruchomienie jednego dużego zakładu przemysłowego może spowodować zmianę ich profilu gospodarczego. W pracy znajdują się odniesienia do różnych lat – 1973, 2002, 2016, 2023 – z uwagi na dostępność materiałów źródłowych. Brak ciągłości publikacji danych w przekroju gmin wraz ze zmieniającym się zbiorem małych ośrodków miejskich stanowi znaczne utrudnienie w prowadzeniu podobnych badań i analiz w ujęciu dynamicznym (Kłosowski, 2014; Kwiatek-Sołtys, 2017; Śleszyński, Wiedermann, 2020).

Miejska sieć osadnicza województwa małopolskiego obejmuje 64 miasta, w tym dwa duże miasta – Kraków i Tarnów, 10 miast średniej wielkości, z których największy jest Nowy Sącz, a najmniejsza Skawina (23 tys. mieszkańców), oraz liczną grupę miast małych. Zbiór małych miast o zaludnieniu poniżej 20 tys. mieszkańców obejmuje w województwie małopolskim aż 52 miasta (ponad 81% wszystkich ośrodków); w 2023 r. największa w tej grupie była Trzebinia (18,5 tys. mieszkańców), a najmniejsze – Koszyce (759 mieszkańców; por. rycina 1).

Rycina 1. Struktura wielkościowa małych miast województwa małopolskiego w 2023 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL (2023), GUS

Badania w niniejszej pracy przeprowadzono dla zbioru małych miast województwa małopolskiego, który różnił się w zakresie liczebności w poszczególnych ujęciach czasowych. Zbiory liczyły kolejno: w 1973 r. – 36 ośrodków, w 2002 r. – 43 ośrodki, w 2016 r. – 49 ośrodków, w 2023 r. – 52 ośrodki.

Należy w tym miejscu zauważyć, że zbiór małych ośrodków jest niezwykle dynamiczny, podobnie jak w całym kraju. Dzieje się tak ze względu na: nowe lokacje miejskie (ostatnie prawa miejskie przywrócono w 2023 r. Czarnemu Dunajcowi), przesunięcie z grupy miast średnich, depopulacyjnych ośrodków miejskich (Trzebinia, Andrychów; Brzosko-Sermak, 2020) i zmiany polegające na zwiększeniu liczby ludności i przejściu małych miast do kolejnej grupy wielkościowej, czego najlepszym przykładem jest Wieliczka. Małe miasta województwa stanowią, o czym była już mowa, ponad 81% ogółu miast, zatem nieco więcej niż w całym kraju (79,5%).

Wśród uwarunkowań rozwoju małych ośrodków miejskich województwa należy wymienić położenie geograficzne, które w wyraźny sposób wpłynęło na funkcje miast. Miasta górskie częściej wykształcały funkcje turystyczne (np. Krynica Zdrój), z kolei ośrodki wyżynne z reguły stanowiły centra obsługu zaplecza rolniczego (np. Proszowice). Miasta zachodniej części województwa rozwijały się w zapleczu aglomeracji górnośląskiej (np. Brzeszcze), podobnie jak małe miasta położone w bezpośrednim zapleczu Krakowa (np. Niepołomice). Istotnym czynnikiem rozwoju było ponadto położenie komunikacyjne w stosunku do dróg krajowych i międzynarodowych (np. Kęty), położenie węzłowe śródogórskie (np. Limanowa) czy położenie w pobliżu przejść granicznych (np. Piwniczna; por. Kwiatek-Sołtys, 2004).

Miejska sieć osadnicza województwa ukształtowała się głównie w okresie poprzedzającym rozwój przemysłu, czyli do końca XVIII w. Przemysł stał się czynnikiem miastotwórczym dla zaledwie kilku małych miast województwa. Trzebinia otrzymała prawa miejskie w 1931 r., Sułkowice – w 1962 r., Brzeszcze, Bukowno i Libiąż i Chełmek – w 1969 r., a Świątniki Górne – dopiero w 1997 r. (Kwiatek-Sołtys, 2004).

Do określenia typów funkcjonalnych miast województwa małopolskiego w latach 1973, 2002, 2016 wykorzystano tradycyjną metodę wyznaczania struktury funkcjonalnej na podstawie struktury zatrudnienia, opracowaną przez M. Jerczyńskiego (1977). Informacje o funkcjach miast w 1973 r. zostały zaczerpnięte bezpośrednio z opracowania M. Jerczyńskiego (1977). Zgodnie z klasyfikacją autora wartości progowe szeregujące dany ośrodek do funkcji przemysłowej to kolejno: odsetek zatrudnionych w rolnictwie – mniej niż 40%, w przemyśle – więcej niż 50%, w usługach – mniej niż 40%. Dla miast sklasyfikowanych jako przemysłowo-usługowe wartości progowe były następujące: odsetek zatrudnionych w rolnictwie – mniej niż 25%, w przemyśle – 37,5-60%, w usługach – 25-50%. Miasta o typie usługowo-przemysłowym mają odsetek zatrudnionych w rolnictwie – mniejszy niż 25%, w przemyśle – 25-50%, w usługach – 37,5-60%.

Dane dla 2002 r. pochodziły z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego. Takie samo zestawienie przedstawiono dla roku 2016, posługując się danymi szacunkowymi (za: Śleszyński, Wiedermann, 2020). Niestety ze względu na brak dostępnych danych nie przeprowadzono analogicznej klasyfikacji dla roku 2023. Podejście to pozwoliło nam na ukazanie zmian w długim okresie. Mając świadomość niedoskonałości metody zaproponowanej w latach siedemdziesiątych, do przedstawienia współczesnych przemian zdecydowano się uzupełnić ów obraz dodatkowymi ujęciami. W tym celu posłużono się danymi obrazującymi liczbę podmiotów zarejestrowanych w rejestrze

REGON w podziale na działy i sekcje (według klasyfikacji PKD 2004 i 2007). Bazując na tych danych, pokazano strukturę funkcjonalną dla lat 2002, 2016, 2023.

Dopełnieniem analiz ilościowych w ujęciu dynamicznym są analizy dokumentów dotyczących planowania i zarządzania strategicznego. Mowa o zbiorze 52 strategii rozwoju miast objętych badaniem. Dało to możliwość prześledzenia otrzymanych diagnoz oraz wskazania kierunków rozwoju (Brzosko- Sermak, 2023).

Aby zrozumieć i odpowiednio zarysować kontekst zmian funkcjonalnych badanych małych miast województwa małopolskiego, sięgnięto po publikacje opisujące zarówno historyczne, jak i współczesne uwarunkowania, podstawy prawne oraz dokumenty planowania i zarządzania strategicznego.

STRUKTURA FUNKCJONALNA MIAST MAŁYCH

Punktem wyjścia dla badań nad rolą przemysłu w miastach stała się analiza dominujących funkcji miast, bazująca na strukturze zatrudniania według trzech sektorów gospodarki, oraz typologia miast zaproponowana przez M. Jerczyńskiego (1977). W pierwszej połowie lat siedemdziesiątych (1973) przemysł, zgodnie z prowadzoną polityką industrializacji, był ważnym czynnikiem rozwoju i aktywizacji małych miast województwa, a jego znaczenie w późniejszych latach jeszcze wzrastało (Rajman, 2001; por. tabela 1).

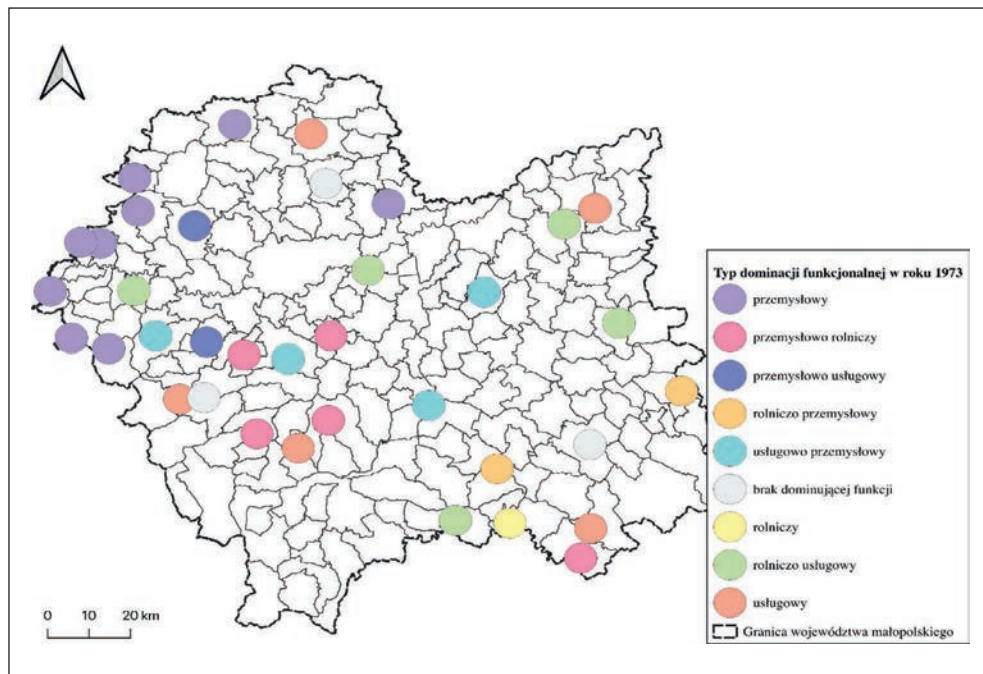
Tabela 1. Zmiany typów dominacji funkcjonalnej miast

Typ dominacji funkcjonalnej	1973	2002	2016
P	9	10	0
PU	2	4	0
UP	4	4	10
PR	5	0	0
RP	2	0	0
X	3	0	0
RU	5	0	0
UR	0	0	0
R	1	0	0
U	5	25	39
Razem	36	43	49

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Jerczyński, 1977; BDL, GUS (różne lata); Śleszyński, Wiedermann, 2020

W 1973 r. wśród badanych ośrodków odnotowano dziewięć miast, które miały dominację przemysłu w strukturze funkcjonalnej, oraz aż 16 ośrodków z subdominantą przemysłową (Jerczyński, 1977) – zatem niemal 70% ośrodków już na początku lat 70. rozwijało funkcję przemysłową. Były wśród nich typowe ośrodki górnicze (np. Libiąż, Bukowno, Brzeszcze, Trzebinia), a także miasta z rozwiniętym przemysłem włókienniczym (Andrychów, Kęty), przemysłem obuwniczym (Chełmek) oraz przemysłem gumowym (Wolbrom). Ponadto występowała subdominanta przemysłowa związana z przemysłem drzewnym i metalowym (rycina 2). Warto zwrócić uwagę, że już w 1973 r.

Rycina 2. Typy dominacji funkcjonalnej małych miast województwa małopolskiego według 1973 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Jerczyński, 1977

zatrudnienie w gospodarce uspołecznionej w wymienionych miastach osiągało bardzo duże rozmiary – od ponad 4 tys. w Wolbromiu do niemal 20 tys. w Trzebini.

Po okresie transformacji sytuacja i miejsce przemysłu w strukturze funkcjonalnej miast uległy zasadniczej zmianie – można stwierdzić, iż rozpoczął się wówczas postępujący proces monofunkcyjności małych miast. Potwierdza to występowanie tylko czterech z 10 typów funkcjonalnych. Z jednej strony należy zwrócić uwagę, że w wielu miastach rozwinęły się usługi, które często nie występowały w wystarczającym zakresie. W pierwszym okresie transformacji w miastach rozwijał się głównie handel, choć powstawały też nowe placówki usługowe świadczące usługi zdrowotne i oświatowe. Z drugiej strony w 2002 r. nie było już w województwie miast o dominacji lub subdominacji rolnictwa w strukturze pracujących, choć nie oddaje to jego rzeczywistego miejsca w małych miastach (Kwiatek-Sołtys, 1998; Rajman, Kwiatek-Sołtys, 1998). W zakresie działalności przemysłowej trzeba podkreślić, że był to już okres, kiedy wiele tradycyjnych, dużych zakładów przemysłowych zakończyło funkcjonowanie, a małe i średnie firmy stały się siłą napędową polskiej gospodarki. W 2002 r. wśród dużych zakładów przemysłowych, które generowały największe zatrudnienie, należy wymienić: Kopalnię Węgla Kamiennego „Janina” w Libiążu, Kopalnię „Brzeszcze” w Brzeszczach, Zakłady Górniczo-Hutnicze Bolesław w Bukowni, Grupę Kęty S.A. w Kętach, Tele-Fonikę KFKS.A. w Myślenicach, Okocimskie Zakłady Piwowarskie, Pol-Am Pack S.A. i Can-Pak S.A. w Brzesku, Zakłady Chemiczne Alwernia S.A. w Alwerni, rafinerię Trzebinia S.A. i Elektrownię Siersza w Trzebini, Fabrykę Taśm Transportowych Stomil Wolbrom S.A. w Wolbromiu. Zatrudnienie w tych zakładach niejednokrotnie przekraczało tysiąc osób, co powodowało, że rynek pracy wielu miast był otwarty, dzięki czemu utrzymywał przemysłową dominację funkcjonalną

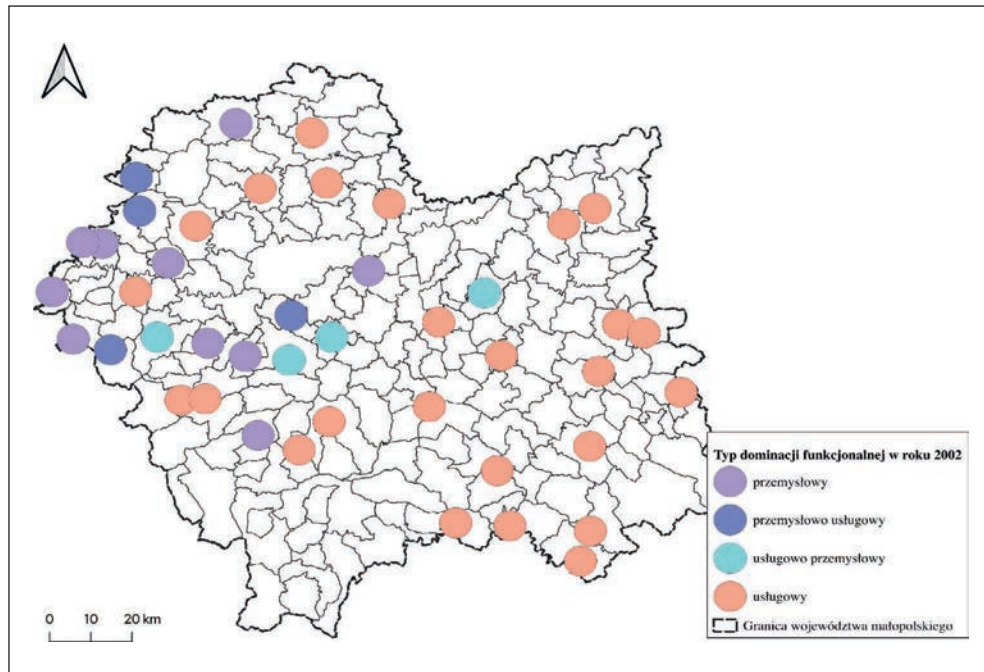
(rycina 3). W niektórych miastach rozwój usług doprowadził do dominacji przemysłowo-usługowej. Należy zaznaczyć, iż na mapie miast przemysłowych pojawiły się także ośrodki, które w latach 70. nie miały rozwiniętej funkcji przemysłowej np. Niepołomice, choć XIX-wieczne tradycje przemysłowe tego miasta wiązały się z cegielnią. W Niepołomicach znacząca rola przemysłu była związana z pierwszymi inwestycjami Coca-Coli w 1993 r. W 2002 r. pracujący w sektorze przemysłowym stanowili tam 70%. Jasiński i Zioło (1985) traktowali miasta o zatrudnieniu w przemyśle powyżej 70% jako ośrodki przemysłowe o wysokim stopniu specjalizacji. Wśród dzisiejszych małych miast województwa małopolskiego udział pracujących w przemyśle powyżej 70% – oprócz wspomnianych Niepołomic – miały także: Chełmek (71%), Libiąż (75%) i Brzeszcze (78%).

Współczesne typy dominacji małych miast według struktury zatrudnienia czy pracujących są trudne do jednoznacznego wyznaczenia ze względu na brak dostępnych, porównywalnych materiałów statystycznych. Z tego powodu autorki bazują na zróżnicowanych danych. Warto przypomnieć, że ustalenie funkcji miasta jest możliwe wtedy, gdy podstawą są pracujący według miejsca pracy, a zatem pracujący w mieście. Śleszyński i Wiedermann (2020) oszacowali wielkość bazy ekonomicznej dla wszystkich gmin i miast w Polsce dla roku 2016 – na tej podstawie autorki niniejszego opracowania wyznaczyły typ dominacji funkcjonalnej małych miast. W analizowanym przekroju doszło do dalszego ujednoczenia się typów funkcjonalnych miast badanego obszaru. W 2016 r. 10 spośród 52 małych miast województwa małopolskiego reprezentowało usługowo-przemysłowy typ dominacji funkcjonalnej (rycina 4). Obok tradycyjnie przemysłowych Kęt, Brzeszcz oraz Chełmka, gdzie pracujący w przemyśle stanowią 40%, pojawiły się również małe miasta, takie jak Zator czy Wojnicz, w których obecność funkcji przemysłowej w strukturze pracujących wiąże się ze specjalnymi strefami działalności gospodarczej i przygotowaniem rozległych terenów inwestycyjnych. Na przykład w Zatorze na działalność przemysłową przeznaczono ponad 30 ha terenów (z 50 ha).

Publikacją, która odnosi się do funkcji gospodarczych i ich zmian w miastach województwa małopolskiego, jest raport Małopolskiego Obserwatorium Rozwoju Regionalnego 2018 (Binda i in., 2018). Wyznaczenie typu dominacji funkcjonalnej autorzy raportu oparli na materiałach dotyczących struktury pracujących według sekcji i działów PKD (mowa o raporcie *Specjalizacja lokalna w gminach i powiatach województwa małopolskiego*, który został przygotowany przez pracowników Urzędu Statystycznego w Krakowie). W opracowaniu wykorzystano: dane z Krajowego Rejestru Urzędowego Podmiotów Gospodarki Narodowej (stan na 2014 r.), wyniki Narodowego Spisu Powszechnego z 2011 r. oraz bazę danych Izby Administracji Skarbowej w Krakowie, zawierającą informacje o PIT-11 za 2013 r. Na podstawie typów zaproponowanych przez Sokołowskiego (2008) zaobserwowano w latach 2008–2014 ograniczenie liczby występujących typów funkcjonalnych – z 10 w 2008 r. do sześciu w 2014 r. Wśród miast przemysłowych w 2008 r. znalazło się aż 16 ośrodków, a w 2014 r. – już tylko cztery (Bukowno, Libiąż, Chełmek i Limanowa).

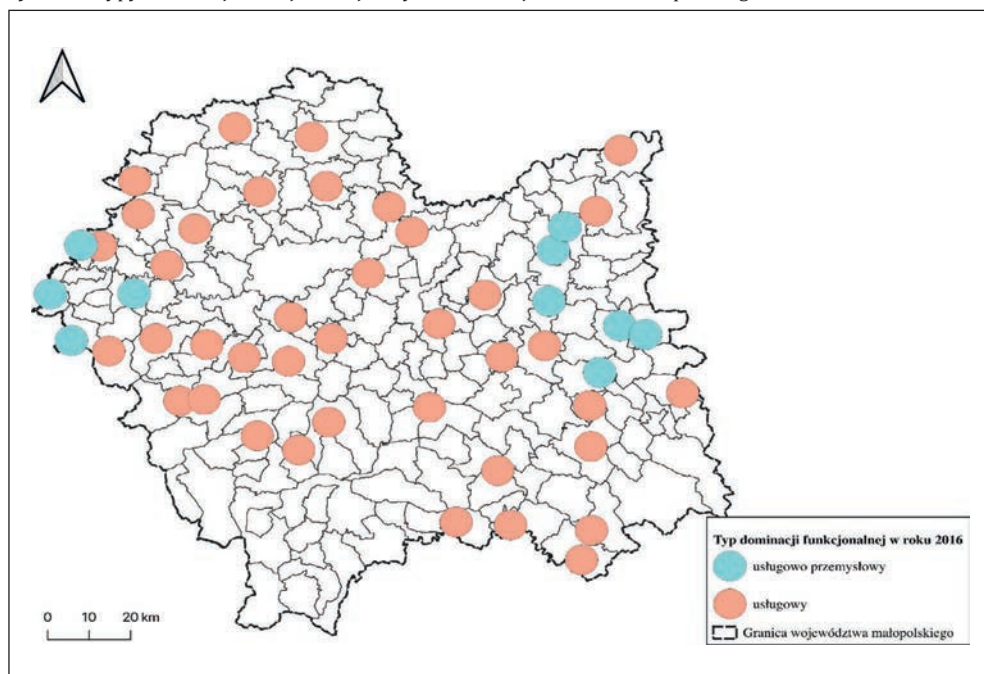
Choć autorki nie mają możliwości przedstawienia pracujących w podziale na sekcje działalności w roku 2023, to można stwierdzić, iż sytuacja na lokalnych rynkach pracy w małych miastach województwa małopolskiego podlega dalszym przemianom. Mają na nie wpływ uwarunkowania zewnętrzne, trwająca wojna w Ukrainie, zmiany polityczne, trendy w zakresie przemian demograficznych, a także położenie względem ośrodków metropolitalnych. Analiza wskaźnika dynamiki pracujących na 1 tys. mieszkańców, możliwa do przeprowadzenia w latach 2006–2021, ukazuje tendencję rosnącą.

Rycina 3. Typy dominacji funkcjonalnej małych miast województwa małopolskiego w 2002 r.

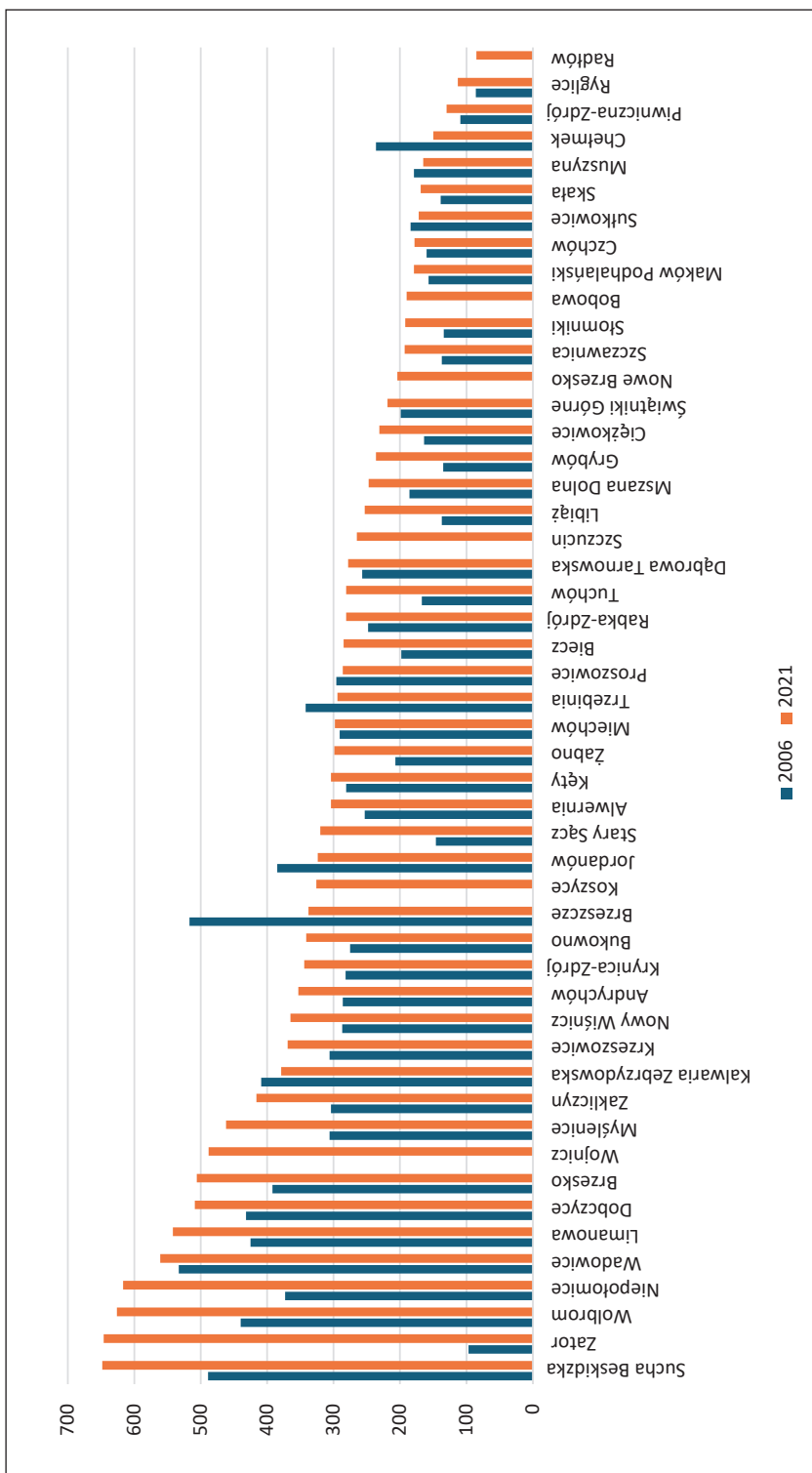
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL (2002), GUS

Rycina 4. Typy dominacji funkcjonalnej małych miast województwa małopolskiego w 2016 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Śleszyński, Wiedermann (2020)

Rycina 5. Liczba pracujących/1 tys. mieszkańców w latach 2006 i 2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL (2006, 2021), GUS

W 2006 r. rynki małych miast były domknięte terytorialnie, a liczba pracujących wynosiła 269 pracujących/1 tys. mieszkańców. W 2021 r. średnia w badanym zbiorze wynosiła 325 pracujących/1 tys. mieszkańców, choć zróżnicowanie miast w tym zakresie jest bardzo duże. Najbardziej otwarte rynki pracy miały Sucha Beskidzka, Zator, Wolbrom i Niepołomice. Na uwagę zasługuje zdecydowanie wyższe niż w 2006 r. miejsce Zatora, o czym wspomniano już wcześniej – wzrost ten ma związek z powstałą strefą działalności gospodarczej, w dużej mierze włączoną do Specjalnej Strefy Ekonomicznej, w której znalazło lokalizację wiele firm (rycina 5). Wyraźne zmniejszenie liczby pracujących widoczne jest w Brzeszczach, co ma związek z prowadzonym od 2015 r. programem naprawczym Kompanii Węglowej. Zdecydowanie najgorzej w tym zestawieniu wypada Radłów w powiecie tarnowskim, który odzyskał prawa miejskie w 2010 r. Obraz ten nie jest jednak pełny, ponieważ w statystyce GUS pominięto dane dotyczące pracujących w małych podmiotach gospodarczych. Badanie otwartości lokalnych rynków pracy, wykorzystujące dane szacunkowe opracowane przez P. Śleszyńskiego i K. Wiedermana (2020) za rok 2016, pokazuje, że średnia liczba pracujących/1 tys. mieszkańców we wszystkich miastach jest znacząco wyższa i wynosi 485 osób. Wartość ta waha się od 316 pracujących/1 tys. mieszkańców w Radłowie do 733 pracujących/1 tys. w Niepołomicach. Oznacza to, że wszystkie miasta są otwartymi terytorialnie rynkami pracy. Co ciekawe, pozycje miast w tej klasyfikacji różnią się w niewielkim stopniu: w pierwszej dziesiątce miast w 2016 r. brakowało jedynie Wojnicza i Zatora, czyli miast, w których powstały wspomniane strefy aktywności gospodarczej. Warto zaznaczyć, iż w rozkładzie przestrzennym nie zaobserwowano wyraźnego wpływu ośrodka metropolitalnego, co dowodzi, że o współczesnej kondycji gospodarczej badanych miast decyduje raczej sprawność działania lokalnego samorządu, a nie położenie geograficzne.

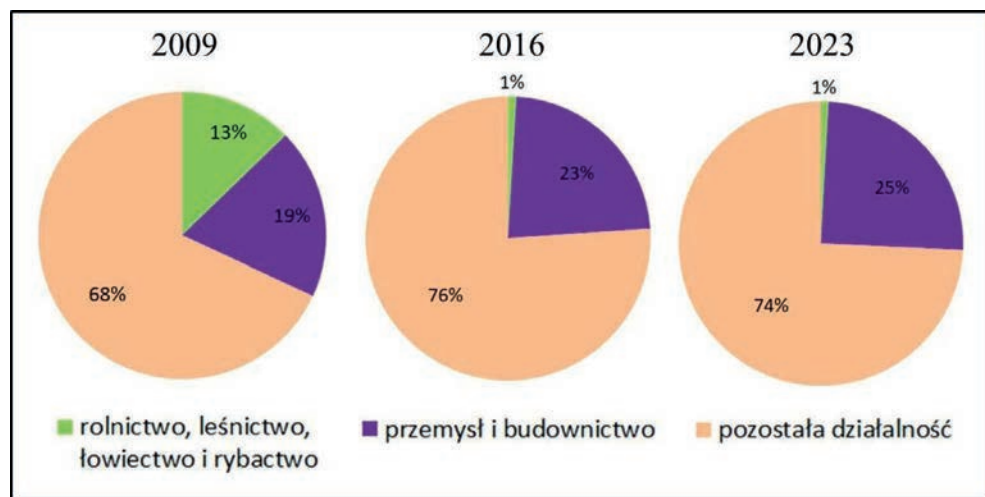
STRUKTURA DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ W MAŁYCH MIASTACH

Pełne ukazanie miejsca i roli przemysłu w małych ośrodkach miejskich wymaga także przedstawienia struktury działalności gospodarczej i zmian w zakresie zarejestrowanych podmiotów gospodarczych. Jest to szczególnie ważne ze względu na nieuwzględnienie w publicznej statystyce zatrudnienia w najmniejszych podmiotach gospodarczych (liczących do 9 osób). Zwłaszcza w małych miastach na strukturę funkcjonalną wpływają liczne, niewielkie, często rodzinne i tradycyjne firmy, a wspieranie małej przedsiębiorczości powinno być zadaniem nie tylko lokalnej, lecz także państwowej polityki rozwoju.

Analiza danych przedstawiających zmiany udziałów różnych sektorów gospodarki (rolnictwo, przemysł, budownictwo, pozostała działalność) w latach 2002, 2016, 2023 wskazuje, że znacząco zmniejszyła się rola rolnictwa. W 2002 r. rolnictwo stanowiło w małych miastach 13% ogólnej liczby podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON, w 2016 r. odsetek ten zmniejszył się do 1%. Poziom ten został utrzymany w 2023 r. Wartości bezwzględne przedstawiające liczbę podmiotów kształtowały się następująco: 2002 r. – 4898, 2016 r. – 484, 2023 r. – 478 (GUS, 2002, 2016, 2023). Widoczny jest wyraźny trend spadkowy, wskazujący na zmniejszenie znaczenia sektora rolniczego w strukturze gospodarki. Małe miasta województwa małopolskiego odnotowały natomiast wzrost znaczenia przemysłu i budownictwa w strukturze podmiotów gospodarczych. Udział przemysłu i budownictwa wzrósł z 19% w 2002 r. do 23% w 2016 r., a następnie do 25% w 2023 r. W wartościach bezwzględnych wspomniany wzrost liczby podmiotów wyglądał następująco: 2002 r. – 7359, 2016 r. – 11609, 2023 r. – 13553

podmiotów gospodarczych (GUS, 2002, 2016, 2023). Pokazuje to, że sektor ten stopniowo zwiększa swoje znaczenie. Charakterystyczna jest dominacja pozostałych działalności, w których skład wchodzi usługi. Ich udział wynosił 68% w 2002 r., 76% w 2016 r., 74% w 2023 r., co w wartościach bezwzględnych odpowiada liczbie podmiotów gospodarczych: 2002 r. – 26172, 2016 r. – 38468, 2023 r. – 40472. Choć w 2023 r. odnotowano spadek w udziale procentowym liczby podmiotów, sektor ten nadal dominuje w strukturze gospodarki, zwłaszcza biorąc pod uwagę wzrost wartości bezwzględnych. Znajduje to odzwierciedlenie we wcześniej omówionej strukturze pracujących.

Rycina 6. Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON (według sekcji PKD 2004 – dane 2002 r.; według sekcji PKD 2007 r. – dane 2016 r., 2023 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (2002, 2016, 2023)

Zaobserwowane zmiany można tłumaczyć konkretnymi zmianami w polityce gospodarczej, jak również zagospodarowywaniem obrzeży miast, które wcześniej pełniły funkcje rolnicze. Na początku XXI w. proces, w którego efekcie dochodziło do wycofywania się rolnictwa z miast, stał się zauważalny. Warto zwrócić uwagę na fakt, że w wyniku nowej ustawy z 2008 r. możliwe jest nierolnicze przeznaczenie gruntów miejskich – nawet tych dobrej jakości.

Analiza podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON dla roku 2023 (według sekcji PKD 2007; GUS, 2023) wykazała, że w większości małych miast województwa małopolskiego udział sektora przemysłowego jest znaczący w mniejszych ośrodkach (np. Bobowa, Sułkowice), ale zmniejsza się w miastach o bardziej rozwiniętych usługach. Pozostałe działalności dominują w wielu małych miastach (nawet powyżej 80%, m.in. w Koszycach czy Krynicy-Zdroju), co wskazuje na przewagę usług i innych działalności gospodarczych. Najniższe wartości zaobserwowano dla rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa (najwyższy wskaźnik odnotowano w Czchowie – 14,2%), co potwierdza, że działalność rolnicza ma obecnie znikome znaczenie w małych miastach (por. tabela 2).

Charakterystyczna jest dominacja sektora usługowego w małych miastach województwa małopolskiego, o czym świadczą dane prezentujące liczbę podmiotów

gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON, jak również typ funkcjonalny. Miasta takie jak Krynica-Zdrój czy Szczawnica mają bardzo wysoki udział sektora usługowego (powyżej 83%), co może wynikać z ich funkcji turystycznych i/lub rozwiniętej infrastruktury handlowo-usługowej.

Małe miasta województwa małopolskiego, w których sektor przemysłowy odgrywa większą rolę (np. Bobowa, Sułkowice, Radłów, Grybów i Ryglice), to często mniejsze miejscowości o tradycjach przemysłowych lub rozwiniętym sektorze budowlanym. W zbiorze tym ok. 40% podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON należy do branży przemysłowej. Nie odnotowano żadnego miasta, którego odsetek firm świadczyłby wyłącznie o przemysłowym charakterze.

Warto zwrócić uwagę na Czychów, który wyróżnia się największym udziałem sektora rolniczego (14,2%), co jest ewenementem w tym zestawieniu, a także na Krynice-Zdrój, która ma najwyższy udział sektora usługowego (84,3%) – może to wskazywać na brak zdwywersyfikowanej gospodarki opartej na usługach związanych z funkcjami uzdrowiskową i turystyczną.

Tabela 2. Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON (według sekcji PKD 2007 r. – dane 2023 r.)

Lp.	Miasto	Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	Przemysł i budownictwo	Pozostała działalność	Typ miasta
		2023			
		%			
1.	Bobowa	1,1	41,4	57,6	UP
2.	Sułkowice	0,7	41,4	58,0	UP
3.	Radłów	0,8	40,5	58,7	UP
4.	Grybów	0,8	40,4	58,8	UP
5.	Ryglice	2,0	39,9	58,1	UP
6.	Piwniczna-Zdrój	1,4	37,6	61,0	U
7.	Kalwaria Zebrzydowska	0,6	35,3	64,0	U
8.	Biecz	1,2	35,0	63,7	U
9.	Wojnicz	2,8	34,2	63,0	U
10.	Nowy Wiśnicz	0,3	33,5	66,1	U
11.	Tuchów	1,1	32,7	66,2	U
12.	Świątniki Górne	0,2	32,6	67,1	U
13.	Chełmek	0,4	32,6	67,0	U
14.	Żabno	1,4	32,2	66,5	U
15.	Nowe Brzesko	1,7	31,0	67,4	U
16.	Ciężkowice	1,8	30,9	67,3	U
17.	Jordanów	1,2	30,5	68,3	U
18.	Maków Podhalański	0,5	30,1	69,4	U
19.	Muszyna	1,8	30,0	68,2	U
20.	Mszana Dolna	0,9	28,7	70,4	U
21.	Stary Sącz	0,8	28,4	70,8	U
22.	Zakliczyn	0,4	28,0	71,6	U
23.	Szczucin	1,3	27,6	71,2	U
24.	Limanowa	0,7	27,1	72,1	U

25.	Zator	1,0	26,4	72,6	U
26.	Trzebinia	0,7	25,8	73,4	U
27.	Brzesko	0,9	25,8	73,3	U
28.	Andrychów	1,5	25,5	73,1	U
29.	Kęty	0,3	24,7	74,9	U
30.	Alwernia	1,4	24,3	74,3	U
31.	Czarny Dunajec	1,2	24,0	74,8	U
32.	Krzeszowice	0,6	23,8	75,6	U
33.	Wolbrom	0,7	23,6	75,7	U
34.	Dobczyce	0,8	23,5	75,7	U
35.	Myślenice	0,5	23,0	76,5	U
36.	Czchów	14,2	22,9	62,9	U
37.	Libiąż	1,0	22,6	76,4	U
38.	Sucha Beskidzka	1,2	21,9	76,9	U
39.	Wadowice	0,9	21,9	77,2	U
40.	Skąpa	0,2	21,5	78,3	U
41.	Dąbrowa Tarnowska	1,2	21,5	77,3	U
42.	Brzeszcze	0,5	21,3	78,2	U
43.	Bukowno	0,7	20,6	78,7	U
44.	Koszyce	0,0	20,0	80,0	U
45.	Rabka-Zdrój	0,5	19,9	79,6	U
46.	Niepołomice	0,6	19,3	80,1	U
47.	Proszowice	0,6	19,1	80,3	U
48.	Słomniki	0,3	19,0	80,7	U
49.	Miechów	0,7	17,5	81,8	U
50.	Książ Wielki	0,9	17,4	81,7	U
51.	Szczawnica	0,5	16,4	83,0	U
52.	Krynica-Zdrój	0,6	15,1	84,3	U

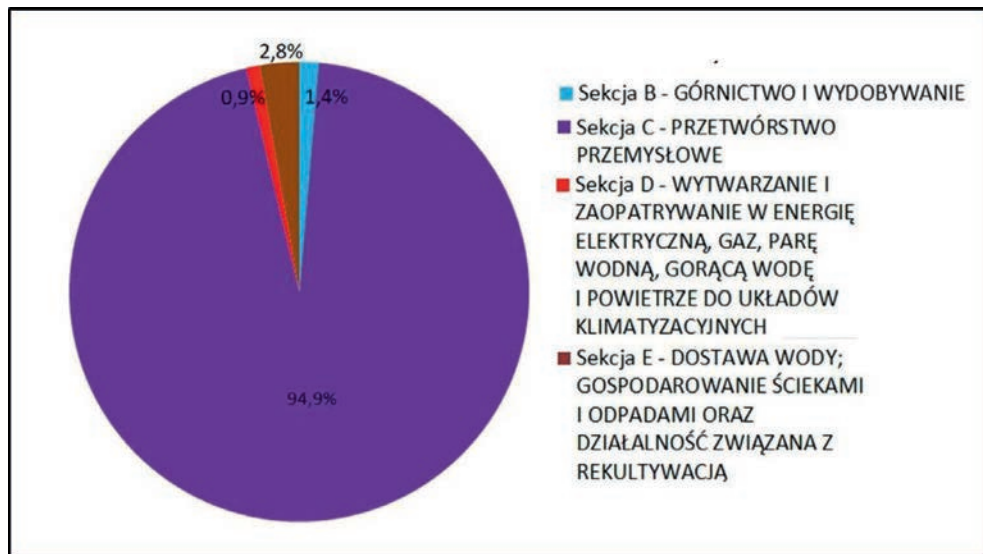
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (2023)

Przedstawione dane pokazują, że w województwie małopolskim większość miast opiera gospodarkę na sektorze usługowym. Wyjątkiem są mniejsze miejscowości, w których przemysł i budownictwo odgrywają większą rolę. Miasta turystyczne, takie jak Krynica-Zdrój czy Szczawnica, cechują się prawie całkowitą dominacją usług o charakterze uzdrowiskowym i turystycznym.

Struktura przemysłu małych miast województwa małopolskiego według podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON w 2023 r. charakteryzuje się dominacją (95% udziału) sekcji C (przetwórstwo przemysłowe), przy marginalnym znaczeniu sekcji E (dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją), sekcji B (górnictwo i wydobywanie) i sekcji D (wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, prąd, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych).

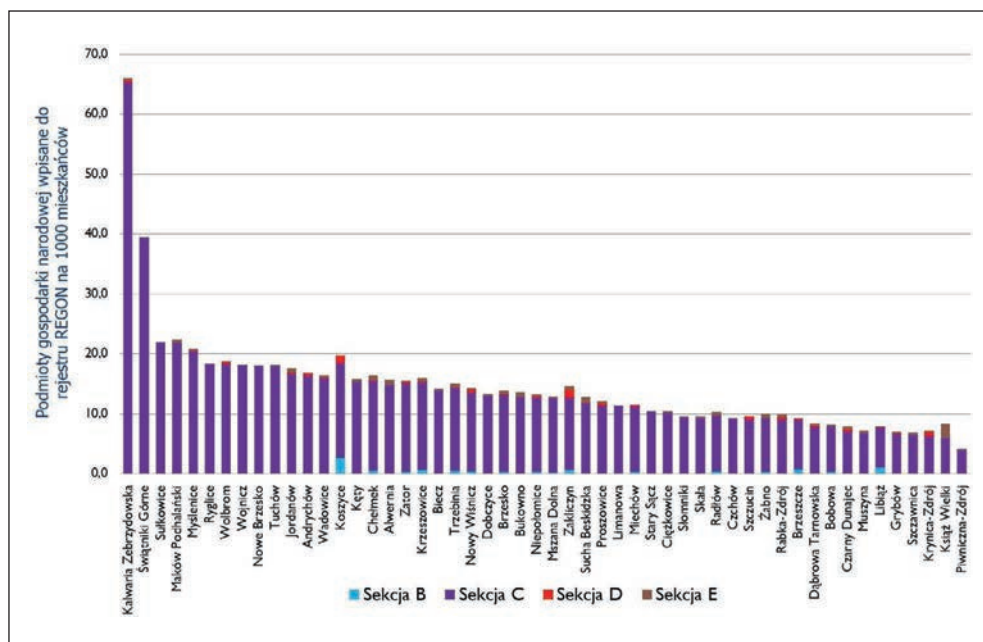
W 2023 r. struktura przemysłu poszczególnych małych miast województwa małopolskiego według podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON na 1 tys. mieszkańców (według sekcji PKD 2007) przedstawia duże zróżnicowanie. Dwa miasta: Kalwaria Zebrzydowska i Świątniki Górne zdecydowanie wyróżniają się wysokim udziałem podmiotów należących do przetwórstwa przemysłowego. Są to dawne,

Rycina 7. Struktura przemysłu małych miast województwa małopolskiego według podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON (według sekcji PKD 2007 r. – dane 2023 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (2023)

Rycina 8. Struktura przemysłu małych miast województwa małopolskiego według podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON na 1 tys. mieszkańców (według sekcji PKD 2007 r. – dane 2023 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (2023)

tradycyjne ośrodki rzemiosła: Kalwaria Zebrzydowska to miasto o tradycjach w branży meblarskiej, a także szewskiej, a Świątyni Górne to ośrodek rzemiosła metalowego.

Najniższe wartości odnotowano w miastach charakteryzujących się głównie funkcjami usługowymi, a w szczególności uzdrowiskowymi. Obecnie na terenie większości małych miast województwa małopolskiego można zaobserwować mniej więcej od 20 do ośmiu podmiotów gospodarki narodowej z branży przemysłowej wpisanych do rejestru REGON na 1 tys. mieszkańców. Wysokie udziały firm przemysłowych w strukturze działalności gospodarczej dowodzą znaczenia rzemiosła w gospodarce małych, tradycyjnych ośrodków przemysłowych takich jak Kalwaria Zebrzydowska czy Świątyni Górne. Udział sektora przemysłowego w strukturze działalności gospodarczej mierzony na 1 tys. mieszkańców pozostałych miast jest wyrównany. Dziesięć miast z subdominantą przemysłu w strukturze pracujących nie wyróżnia się widocznie w zakresie liczby przemysłowych podmiotów gospodarczych – oznacza to, że o ich funkcji decydują nadal większe zakłady przemysłowe.

PRZEMYSŁ W STRATEGIACH ROZWOJU MIAST

Analizie poddano strategię rozwoju małych miast województwa małopolskiego pod kątem zapisów dotyczących przemysłu. W ramach badań uwzględniono zarówno dokumenty opracowane na podstawie nowelizacji ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, jak i te starsze, w których prace nad nowymi wersjami strategii jeszcze się nie rozpoczęły lub są na etapie konsultacji. W analizowanych dokumentach szczególną uwagę poświęcono celom i kierunkom działań bezpośrednio związanych z przemysłem. Warto jednak zauważyć, że większość dokumentów obejmuje kierunki działań dotyczące szeroko rozumianej przedsiębiorczości, które mogą być powiązane z przemysłem, ale nie wskazują tego wprost.

Badania dowiodły zróżnicowania podejść uzależnionych od lokalnych uwarunkowań. W analizowanych miastach widać wyraźne różnice w podejściu do rozwoju przemysłu. W gminach, które stawiają na dalszy rozwój przemysłu, zauważalny jest nacisk na tworzenie nowych stref ekonomicznych oraz wspieranie rozwoju przemysłu opartego na nowoczesnych technologiach. Przykładem jest Andrychów, w którym przykładą się dużą wagę do rozwoju Gminnej Strefy Aktywności Gospodarczej, mającej na celu rozwój przemysłu oraz przyciąganie inwestycji. Podobnie w Niepołomicach podkreśla się rozwój stref przemysłowych, w tym strefy wysokich technologii, oraz wspiera się tworzenie parków technologicznych, co sprzyja rozwojowi nowoczesnych gałęzi przemysłu. Przykład Bukowna wskazuje na wspieranie lokalizacji przemysłu wysokich technologii, a także inwestycji w odnawialne źródła energii, co ma na celu wzmocnienie przemysłowego charakteru gminy. W Zatorze można zauważyć analogiczne podejście – rozwój przemysłu jest wspierany przez lokalizację obszarów przemysłowych w pobliżu głównych szlaków komunikacyjnych, co ułatwia rozwój produkcji surowców i innych sektorów przemysłowych. Z kolei w Rabce-Zdroju widoczny jest nacisk na minimalizację negatywnego wpływu przemysłu na środowisko, co świadczy o wzrastającej roli zrównoważonego rozwoju w lokalnych strategiach. Z przeprowadzonej analizy wynika, że w niektórych miastach przemysł nie został uwzględniony w strategiach rozwoju w sposób bezpośredni. W takich miastach jak Kęty, Wadowice, Dąbrowa Tarnowska, Tuchów, Krzeszowice, Maków Podhalański, Piwniczna-Zdrój, Szczawnica czy Muszyna brakuje zapisów wprost dotyczących przemysłu. W tych dokumentach skupiono się

raczej na ogólnym rozwoju przedsiębiorczości, turystyce czy innych aspektach społeczno-ekonomicznych, nie wskazując przemysłu jako odrębnego obszaru polityki rozwoju.

Pośród wszystkich analizowanych strategii pięć zawierało bezpośrednie odniesienia do przemysłu, często w kontekście wspierania stref przemysłowych, inwestycji czy nowych technologii, a 12 – pośrednie odniesienia, np. przez wsparcie rozwoju parków technologicznych czy stref aktywności gospodarczej. Pozostałe gminy skupiały się głównie na rozwoju przedsiębiorczości, co mimo potencjalnych powiązań nie zawsze przekłada się na konkretne wsparcie dla sektora przemysłowego. Analiza ujawnia też brak jednolitego podejścia do przemysłu w strategiach rozwoju. Niektóre gminy traktują przemysł jako kluczowy element lokalnego rozwoju, podczas gdy inne ograniczają się do działań wspierających przedsiębiorczość lub rewitalizację terenów poprzemysłowych.

Tabela 3. Odniesienie do przemysłu w strategiach rozwoju małych miast

Kategoria	Miasta	Cele związane z przemysłem
Bezpośrednie odniesienie	Andrychów, Niepołomice, Bukowno, Zator, Brzeszcze	Rozwój stref aktywności gospodarczej, przyciąganie inwestycji, wspieranie nowych technologii, tworzenie parków technologicznych.
Pośrednie odniesienie	Alwernia, Biecz, Bobowa, Brzesko, Libiąż, Krynica-Zdrój, Kęty, Maków Podhalański, Proszowice, Żabno, Rabka-Zdrój, Myślenice	Rozwój przedsiębiorczości, wspieranie inwestycji, wsparcie dla nowych inwestycji, rozwoju sektora usługowego i infrastruktury.
Brak odniesienia	Wadowice, Dąbrowa Tarnowska, Tuchów, Krzeszowice, Piwniczna-Zdrój, Szczawnica, Muszyna, Jordanów, Czarny Dunajec, Koszyce, Mszana Dolna, Skała, Słomniki, Stary Sącz, Sucha Beskidzka, Sułkowice, Szczucin, Świątyni Górne, Nowe Brzesko, Nowy Wiśnicz, Wojnicz, Wolbrom, Zakliczyn	Skupienie na ogólnym rozwoju gospodarczym, przedsiębiorczości, turystyce lub innych aspektach społeczno-ekonomicznych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie strategii rozwoju 52 małych miast województwa małopolskiego

PODSUMOWANIE

Przeprowadzone badania zmiennej roli przemysłu w gospodarce małych miast należy traktować jako punkt wyjścia do dalszych rozważań. Autorki chciały zarysować współczesne tendencje, bez analizy studiów przypadków. W wyniku przeprowadzonych badań wśród małych miast województwa małopolskiego zaobserwowano marginalizację roli przemysłu w strukturze pracujących, co znalazło odzwierciedlenie w braku miast o przemysłowej, a nawet przemysłowo-usługowej dominacji funkcjonalnej. W okresie powojennym upatrywanie szans aktywizacji gospodarczej miast poprzez rozwój przemysłu doprowadziło do powstania w wielu małych miastach bardzo dużych zakładów przemysłowych i podporządkowania rozwoju tej działalności – przy jednoczesnym niedorozwoju usług. W czasie transformacji gospodarczej, prywatyzacji i reprivatyzacji doszło do odwrócenia tych proporcji. Duże zakłady często nie przetrwały zachodzących przemian i były zamykane. Równolegle powstawały liczne prywatne firmy, najczęściej o charakterze usługowym, co znajduje wyraźne odzwierciedlenie w strukturze podmiotów gospodarczych. Liczne firmy usługowe nie zdołały jednak zapewnić zatrudnienia na wystarczającym poziomie. Szukając nowych dróg aktywizacji, władze miejsce

upatrują szans na rozwój w powstawaniu specjalnych stref działalności gospodarczej. Miasta sukcesu to dzisiaj najczęściej te miasta, w których prężnie funkcjonują podobne strefy (Karwińska, Brzosko-Sermak, 2014). Wydaje się, że właśnie prężność działania władz lokalnych powoduje, że dochodzi do rozwoju działalności przemysłowej w ośrodkach położonych peryferyjnie w stosunku do krakowskiego obszaru funkcjonalnego. Logiczne wydawałoby się, żeby to właśnie małe miasta strefy podmiejskiej przejmowały, zgodnie z polityką deglomeracji, rozwój przemysłu, jednak tak się nie dzieje. Prowadzone wcześniej badania (Kwiatek-Sołtys, 2017) pokazały, iż w grupie małych miast o najwyższym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego znajdowało się niemal tyle samo miast o funkcjach usługowych co miast o funkcjach przemysłowych – należy to tłumaczyć wysoką pozycją miast o funkcjach przemysłowych rozwijanych w różnego rodzaju specjalnych strefach działalności gospodarczej, w tym strefach ekonomicznych, które są położone w obszarach metropolitalnych. W województwie małopolskim znajduje to potwierdzenie w Niepołomicach, których rozwój gospodarczy przełożył się wyraźnie na rozwój demograficzny, czemu z pewnością sprzyja położenie miasta w strefie oddziaływania Krakowa. Miasto to ma najwyższy wskaźnik przyrostu rzeczywistego w całym województwie, na co składają się przyrost naturalny oraz wysokie dodatnie saldo migracji. W ostatnich 20 latach Niepołomice podwoiły populację (wzrost liczby mieszkańców o ponad 8,5 tys.). W zakresie funkcjonowania specjalnych stref działalności gospodarczej pewnym fenomenem jest także Zator, gdzie sukces gospodarczy znajduje odzwierciedlenie w jakości życia mieszkańców – potwierdzają to wstępne wyniki badań prowadzonych w latach 2023–2024 przez pracowników Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, pod kierunkiem dr A. Winiarczyk-Rażniak (jak dotąd brak publikacji w tym zakresie).

W miastach o dominującej funkcji usługowo-przemysłowej, takich jak Brzeszcze, Chełmek czy Ryglice, przemysł jest częściej uwzględniany w strategiach rozwoju, zarówno przez rewitalizację terenów poprzemysłowych, jak i przez tworzenie nowych stref inwestycyjnych. W gminach z dominującą funkcją usługową, np. Krynica-Zdrój, Myślenice, Trzebinia, przemysł bywa traktowany marginalnie lub w ogóle nie pojawia się w zapisach strategii, które koncentrują się na rozwoju sektora usługowego i turystyki. Wiele strategii nie odnosi się bezpośrednio do przemysłu, ograniczając się do działań wspierających szeroko pojętą przedsiębiorczość.

Trudno jednoznacznie przewidzieć przemysłową przyszłość małych miast, a pytanie o potrzebę reindustrializacji pozostaje otwarte. Jednocześnie ocena miejsca przemysłu w strukturze funkcjonalnej wymaga nowych narzędzi badawczych, szerokiego pola badawczego, uwzględniającego stare, klasyczne podejścia oraz rzetelne dane statystyczne.

Działalność przemysłowa w małych miastach województwa małopolskiego znajduje się w fazie dynamicznych zmian, balansując między tradycją a nowoczesnością. Choć przemysł w wielu z nich wciąż odgrywa ważną rolę, to miasta te muszą mierzyć się z wyzwaniem związanym z restrukturyzacją gospodarki, ochroną środowiska oraz przyciąganiem młodych ludzi. Ostateczny sukces będzie zależał od ich zdolności do przystosowania się do zmieniających się realiów rynkowych oraz od rozwoju nowych, innowacyjnych branż.

Literatura

References

- Binda, A., Łobodzińska, A., Motak, E., Nowak, A., Jarząbek, B., Poniewierska, A. (2018). *Miasta województwa małopolskiego – zmiany, wyzwania i perspektywy rozwoju*. Kraków: Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego.
- Brzosko-Sermak, A. (2020). Problemy demograficzne miast województwa małopolskiego. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Geographica*, 15, 201–214.
- Brzosko-Sermak, A. (2023). Zarządzanie polskimi miastami – obecne wyzwania. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 37(4), 50–64.
- Czapliński, P. (2005). Postawy społeczności lokalnych wobec działalności przemysłowej (przykład małych miast subregionu słupeckiego). *Biuletyn KPZK PAN*, 220: Problemy rozwoju małych miast w wymiarze lokalnym i regionalnym.
- Górka Z., Brzosko-Sermak A. (2011). Przemiany i funkcje miast regionu miejskiego Krakowa. W: M. Soja, A. Zborowski (red.), *Człowiek w przestrzeni zurbanizowanej*. Kraków: Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, 123–136.
- Herudziński, T., Bondyra, K. (2015). Reindustrializacja – w kierunku nowej polityki przemysłowej UE. *Zarządzanie Innowacyjne w Gospodarce i Biznesie*, 2(21), 115–124.
- Jasieński, J., Ziolo, Z. (1985). Typy funkcjonalne miast Makroregionu Południowo- Wschodniego na tle założeń planu krajowego. *Rocznik Naukowo-Dydaktyczny*, 99, 273–303.
- Jerczyński, M. (1977). Funkcje i typy funkcjonalne polskich miast. Zagadnienia dominacji funkcjonalnej. *Statystyka Polski*, 85.
- Kachniarz, T., Makowska, K., Szymkiewicz, E. (1996). *Małe miasta przemysłowe*. Warszawa: IGPiK.
- Kantor-Pietraga, I. (2014). *Systematyka procesu depopulacji miast na obszarze Polski od XIX do XXI wieku*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Karwińska, A., Brzosko-Sermak, A. (2014). *Dobrze funkcjonujące miasto. Koncepcje, cechy, perspektywy rozwoju*. Kraków: Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.
- Konecka-Szydłowska B. (2010). Proces dywersyfikacji struktury gospodarczej małych miast. Wielkopolski. W: K. Heffner, A. Polko (red.), *Transformacja funkcji miejskich w ośrodkach lokalnych*. Katowice: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, 137–151.
- Konecka-Szydłowska, B. (2018). Rozwój małych miast powiatowych województwa wielkopolskiego w ujęciu koncepcji. *Space–Society–Economy*, 24, 27–44.
- Kovacs, O., Domonkos, E. (2024). Deindustrialisation and reindustrialisation patterns in V4 countries – industry 4.0 as a way forward? *Post-Communist Economies*, 36(4), 432–463. doi: <https://doi.org/10.1080/14631377.2024.2323834>
- Krzysztofik, R., Szymytkie, R. (2018). Procesy depopulacji w Polsce w świetle zmian bazy ekonomicznej miast. *Przegląd Geograficzny*, 90, 2, 309–329. Doi: <https://doi.org/10.7163/PrzG.2018.2.6>
- Kwiatek-Sołtys, A. (1998). Rolnicza baza ekonomiczna małych miast regionu krakowskiego. *Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP. Prace Geograficzne*, 198(17), 37–45.
- Kwiatek-Sołtys, A. (2000). Miejsce przemysłu w strukturze funkcjonalnej małych miast regionu krakowskiego. W: Z. Ziolo (red.), *Problemy transformacji struktur przemysłowych w procesie przechodzenia do gospodarki rynkowej*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 89–95.
- Kwiatek-Sołtys, A. (2001). Libiąż – rozwój miasta przemysłowego. W: J. Rajman (red.), *Polska – Europa: gospodarka, przemysł*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 167–177.
- Kwiatek-Sołtys, A. (2002). Zmiany na rynkach pracy w małych miastach województwa małopolskiego. W: J. Słodczyk (red.), *Przemiany bazy ekonomicznej i struktury przestrzennej miast*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 253–263.
- Kwiatek-Sołtys, A. (2004). *Małe miasta województwa małopolskiego w okresie transformacji systemowej*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.
- Kwiatek-Sołtys, A. (2008). Zmiany w strukturze użytkowania ziemi w małych miastach a konkurencyjność miejskiej przestrzeni. W: J. Słodczyk, D. Rajchel (red.), *Przekształcenia strukturalne miast i zrównoważony rozwój gospodarki miejskiej*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, s. 269–279.

- Kwiatkiewicz-Sołtys, A., Wiedermann, K., Mainet, H., Édouard, J.-C. (2014). The role of industry in satellite towns of Polish and French metropolitan areas – case study of Myślenice and Issoire. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 25, 194–211.
- Kwiatkiewicz-Sołtys, A. (2004). *Małe miasta województwa małopolskiego w okresie transformacji systemowej*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.
- Kwiatkiewicz-Sołtys, A. (2017). *Własność gruntów a poziom rozwoju małych miast w Polsce. Ujęcie typologiczno-przestrzenne*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.
- Lamprecht, M. (2009). Przemiany funkcjonalne terenów przemysłowych w małych miastach Polski Środkowej – ujęcie przestrzenne. W: T. Marszał (red.), *Funkcja przemysłowa małych miast*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Łacny, Z. (2017). Problemy rozwoju ośrodków (po) przemysłowych na przykładzie miasta Trzebinia. *Przegląd Górniczy*, 73.
- Marszał, T. (red.), (2009). *Funkcja przemysłowa małych miast*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Matczak, A. (1992). Zmiany w strukturze funkcjonalnej miast Polski w latach 1973–1983. *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Geographica*, 17, 9–25.
- Myna, A. (1993). Przemysł w małych miastach. *Człowiek i Środowisko*, 2–3.
- Novikova, K. (2019). „Żyj lokalnie, pracuj globalnie”? Praca na odległość przyszłością społeczności lokalnej: zarys problematyki. W: T. Herudziński, J. Wojnicki (red.), *Spółeczności lokalne – Samorządność i inicjatywy oddolne w globalnym świecie*. Warszawa: Wydawnictwo SGGW, 275–301.
- Rajman, J., Kwiatkiewicz-Sołtys, A. (1998). Rola małych miast w kształtowaniu struktury przestrzennej wiejskiego zaplecza, na przykładzie województw Południowej Polski. W: Z. Ziolo (red.), *Problemy transformacji struktur regionalnych w procesie zmian systemu gospodarowania i integracji europejskiej*, cz. 2. Rzeszów: Wydawnictwo WSiLiZ, 113–123.
- Rajman, J. (2001). *Zmienna rola przemysłu jako czynnika miastotwórczego. Polska–Europa: gospodarka, przemysł*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 109–124.
- Rydz, E., Jażewicz, I. (2001). Przemiany strukturalne przemysłu na przykładach małych miast Pomorza Pomorskiego. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 3.
- Sitek, S. (2005). Perspektywy rozwoju małego miasta (przykład Libiąża). *Biuletyn PAN. Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju*, 220.
- Skórska, A. (2017). Serwicyzacja czy reindustrializacja gospodarki województwa śląskiego? Zmiany w sektorowej strukturze popytu na pracę. *Rynek Pracy*, 160(1), 40–50.
- Ślodziński, J. (2003). *Przestrzeń miasta i jej przeobrażenia*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Sokołowski, A., Sokołowski, D. (2008). Baza ekonomiczna większych miast w Polsce w okresie transformacji systemowej. *Przegląd Geograficzny*, 80(2), 245–266.
- Sokołowski, D. (2000b). Charakterystyka funkcjonalna zbioru małych miast i dużych osiedli wiejskich w Polsce. *Acta Universitatis Nicolai Copernici. Geografia*, 30, 213–241.
- Szajnowska-Wysocka, A., Zuzańska-Żyśko, E. (2004). Regionalne zróżnicowanie funkcji małych miast w województwie śląskim. W: E. Jakubowicz, A. Raczek (red.), *Regionalny wymiar integracji europejskiej*. Wrocław: Uniwersytet Wrocławski. Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego, 115–128.
- Szmytkie, R. (2009). Zróżnicowanie funkcjonalne małych miast województwa dolnośląskiego. W: T. Marszał (red.), *Struktura funkcjonalna małych miast*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 7–24.
- Szmytkie, R., Tomczak, P. (2022). Funkcje rolnicze miast bardzo małych w Polsce. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio B – Geographia, Geologia, Mineralogia et Petrographia*, 77.
- Szymańska, D., Grzelak-Kostulska, E. (2005). Małe miasta w Polsce zmiany ludnościowe i funkcjonalne w drugiej połowie XX wieku. W: K. Heffner (red.), *Małe miasta a rozwój lokalny i regionalny*. Katowice: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, 59–90.
- Śleszyński, P., Wiedermann, K. (2020). Próba szacunku liczby i struktury pracujących oraz bazy ekonomicznej miast w Polsce. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 20.

- Świdurska, A. (2004). *Struktura organizacji przemysłu w małych i średnich miastach regionu poznańskiego w warunkach transformacji systemowej*. Poznań: Wydawnictwo Bogucki.
- Świdurska, A. (2006). Przedsiębiorczość w małych miastach strefy wpływu aglomeracji poznańskiej. *Biuletyn KPZK PAN*, 226.
- Wdowiarz-Bilska, M. (2009), Nowoczesne strefy przemysłowe w strukturze małych miast i miejscowości w Krakowskim Obszarze Metropolitalnym. W: T. Marszał (red.), *Funkcja przemysłowa małych miast*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Wiedermann, K., Godzik, D. (2022). Strefy przemysłowe w rozwoju lokalnym na przykładzie Wielickiej Strefy Aktywności Gospodarczej. *Studies of the Industrial Geography Commission of the Polish Geographical Society*, 36(4), 7–31.

Agnieszka Brzosko-Sermak, dr, Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, geograf społeczno-ekonomiczny, socjolog miasta, pracownik naukowo-dydaktyczny (adiunkt) w Katedrze Geodezji i Gospodarki Przestrzennej, Instytutu Prawa Ekonomii i Administracji, Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Absolwentka Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego i europejskich studiów w zakresie socjologii miast (Comparative Urban Studies) E-URBS. Jej zainteresowania badawcze ściśle wiążą się z tematyką miast, a w szczególności z ich przemianami, funkcjami, socjologią, planowaniem przestrzennym, uwarunkowaniami rozwoju, zarządzaniem, współpracą, warunkami i poziomem życia mieszkańców, partycypacją społeczną.

Agnieszka Brzosko-Sermak, PhD, University of the National Education Commission, Krakow. Socio-economic geographer, urban sociologist, researcher and lecturer at the Department of Spatial Management and Urban Studies, Institute of Law, Economics and Administration, University of the National Education Commission, Krakow. A graduate of the Institute of Geography and Spatial Management of the Jagiellonian University and European Studies in the field of urban sociology (Comparative Urban Studies) E-URBS. Her research interests are closely related to the subject of cities, in particular their transformations, functions, sociology, spatial planning, determinants of development, management and cooperation, as well as the conditions and standard of living of residents and social participation.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6977-845X>

Adres / Address:

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Polska
Instytut Prawa, Ekonomii i Administracji
Katedra Gospodarki Przestrzennej i Studiów Miejskich
ul. Podchorążych 2
30-084 Kraków, Polska
e-mail: agnieszka.brzosko-sermak@uken.krakow.pl

Natalia Gałązka, mgr inż., doktorantka Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie w dziedzinie nauk społecznych, dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna. Jej zainteresowania badawcze obejmują zagadnienia dotyczące rozwoju lokalnego oraz ponadlokalnego, a także badań nad dokumentami strategicznymi. Zawodowo związana z samorządem lokalnym, gdzie pełni funkcję inspektora w Referacie Planowania Przestrzennego.

Natalia Gałązka, M. Sc. Eng., PhD student at the University of the Commission of National Education in Krakow in the field of social sciences, and the discipline of socio-economic geography and spatial management. Her research includes issues related to local and supra-local development, as well as on strategic documents. A professional manager with local government where she currently holds the position of inspector in the Spatial Planning Department.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8377-9384>

Adres / Address:

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Polska
Instytut Prawa, Ekonomii i Administracji
Katedra Gospodarki Przestrzennej i Studiów Miejskich
ul. Podchorążych 2
30-084 Kraków, Polska

e-mail: natalia.sierpinska@doktorant.up.krakow.pl

Agnieszka Kwiatek-Sołtys, prof. UKEN, dr hab., kierownik Katedry Gospodarki Przestrzennej i Studiów Miejskich. Geograf społeczno-ekonomiczny, specjalizujący się w geografii osadnictwa i geografii miast, ze szczególnym uwzględnieniem miast małych. Zainteresowania badawcze autorki koncentrują się wokół kilku zagadnień związanych z małymi miastami. Wśród podejmowanej tematyki wymienić należy m.in. badania na temat miejsca małych miast w sieci osadniczej oraz ich roli w obszarach metropolitalnych, współczesnych czynników aktywizacji i zmienności funkcjonalnej oraz poziomu rozwoju małych ośrodków miejskich w Polsce. Ważnym nurtem jej badań są zagadnienia związane z poziomem życia mieszkańców małych miast, a także z procesami przemian zachodzących w użytkowaniu i strukturze własności gruntów miejskich.

Agnieszka Kwiatek-Sołtys, professor at the University of National Education Commission in Kraków, Head of the Department of Spatial Management and Urban Studies. Socio-economic geographer, specialising in the geography of settlements and urban geography. In her research work she is interested in different aspects of the development of small towns. Her work concentrates on their place in the urban settlement system and role in the metropolitan areas, current factors of growth and functions, as well as the level of development. An important part of her work deals with quality of life issues. Recently her work has concentrated on changes of land-use and land ownership of small towns in Poland.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7176-1910>

Adres / Address:

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Polska
Instytut Prawa, Ekonomii i Administracji
Katedra Gospodarki Przestrzennej i Studiów Miejskich
ul. Podchorążych 2
30-084 Kraków, Polska
e-mail: agnieszka.kwiatek-soltys@uken.krakow.pl